

1

המנין למוֹלַד אָדָם וְהַמְנִין לַיְצִירָה

פשוטה? – ומן הספרים האלה עברה הכרונולוגיה המשבשה הזאת אל כל ספרי ההיסטוריה כמעט עד הדור העברי, ובמדה ידועה גם עד ימינו.

אני מדגיש: אין אני מדבר פה על ההבדל הגדול, שמגיע פעמים עד מאה ושמנים שנה, שבין הכרונולוגיה המסרתית לבין זו שלפי החקירה המדעית. ההבדל הזה יתגלה מאליו בחלק השני של הספר, ופה אין מקום וגם אין שום צורך לדון עליו. פה אני מדבר אלא על הבדל קטן בשנה אחת שהיא שתי שנים העובר לפי שיטה קבועה בכל הכרונולוגיה המסרתית למן תולדות אדם ועד שנת חרבן בית שני. ההבדל הגדול שבין הכרונולוגיה המסרתית לבין המדעית מתבטל כמעט עם שנת החרבן, ועוד ש"פ שנה קודם לכן, עם תחלת מנין שטרות, ובכל זאת נשתיר הבדל קטן בשתי שנים. השכל מחייב, שבתקופה ההיא, שבה כבר פעלו בעלי התלמוד ורשמו את זמני קורות ימיהם לא על יסוד דרש שהוציאו בעזרת דיוק בכתובים שבמקרא (שעל דרך זו אנו מוצאים בתלמוד הרבה רשימות כרונולוגיות מימי קדם), שמשום זה מרובים חלוקי דעות בין בעלי התלמוד ויתכנו גם טעיות, אלא רשמו אותם מתוך החיים גופם, פעמים בשעת המאורעות ופעמים רק זמן קצר לאחריהם, – בתקופה זו, אני אומר, השכל (ולא רק האמונה בלבד) מחייב, שבעלי התלמוד נאמנים על דבריהם יותר מהכרונולוגים המאוחרים כמה דורות לאחריהם, שקבעו את הזמנים ההם לפי ספרים ותעודות ישנים, שמכמה טעמים אפשר לשער בהם כל

א. שנה שנשמטה מתולדות ישראל

בגוף הספר רשומים מספרי השנים כפי שהם מקבלים זה מדורות אצל כל מסדרי הזמנים לפי המסרת (מלבד מה שפה ושם תקנו שגיאותיהם לפי המקורות הראשונים). המספרים האלה עד שנת ירידת יעקב למצרים מפורשים בתורה; מכאן ואילך – במסרת. בראש הספר הראינו בערכים מיוחדים והעירונו על ההבדל בשנה אחת שיש בין מנין היצירה הנהוג אצלנו כיום ובין המנין לאדם הנהוג בתלמוד. ואולם במשך דורות רבים עד הדורות האחרונים, ובחוגים ידועים עד היום, היה מקבל בספרות ישראל, כי המספרים האלה הם הם מספרי השנים למנין היצירה המקבל אצלנו כיום ואיש לא השגיח בהבדל הניל. ואעפ"י שכבר הרמב"ם ב"ד החזקה" ב, הלכות שמיטה ויובל" (שנכתבו בשנת ד'קל"ו ליצירה) פרק י"ה ל"ב הדגיש יפה את ההבדל בשנה אחת שבין מנין יצירה למנין אדם, בכל זאת לא הבחינו סופרי קורות הדורות ביניהם, וכלם זהו את המספרים ההם עם המספרים ליצירה לפי חשבוננו. בעל "סדר הדורות", למשל, שחבר את ספרו לפני כמאתים שנה וקצת הרבה מספרים לא לבד מן התלמוד והמדרשים אלא גם מ"רוסיפון", מ"יוחסין", מ"שלשלת הקבלה" ועוד, חושב כמו אלה האחרונים בודאות גמורה את המספרים האלה למספרי השנים ליצירה לפי חשבוננו, עד כדי כך, שפעמים רבות, במצאו באחד המקורות ששנה פלונית היתה מעברת, הוא מקשה בתמימות: הכי צד? והלא לפי חשבון העבור שבידינו שנה זו

הדרך ובמספרים מפורשים, ולפי הכתובים האלה רשמו מסדרי הזמנים את מספרי השנים העקריים, המשמשים כעין אבני ציון בתולדות ישראל, למן אדם ועד ירידת יעקב מצרימה לפי התורה, ומכאן ועד חרבן בית שני לפי המסורת. והננו נותנים כאן טבלה זו, כדי להראות בעליל כיצד נתקוותה טעות בשנה אחת:

שנה לאדם

אדם חי ק"ל שנה והוליד את שת;

שת נולד ק"ל

שת חי ק"ה ש' והוליד את אנוש;

אנוש נולד ר"ה

לאחר צ' שנה נולד קינן שכ"ה

צ' " " מהלאל שצ"ה

ס"ה " " ירד ת"ס

קס"ב " " חנוך סכ"ב

ס"ה " " מתושלח ספ"ו

קפ"ו " " למך הפע"ד

קפ"ב " " נח אג"ו

ך"ב " " שם אינ"ח

ק' " " ארפכשד איס"ח

ל"ה " " שלח איסצ"ג

ל"י " " עבר אינכ"ג

ל"ד " " פלג אינפ"ו

ל"י " " רעו אינפ"ו

ל"ב " " שרוג איף"ט

ל"י " " נחור איף"ט

כ"ט " " תרח איףצ"ה

צ' " " אברם איקמ"ח

ק' " " יצחק בימ"ח

ס' " " יעקב ביק"ח

יעקב חי ק"ל שנה וירד למצרים בירל"ח

יציאת מצרים לאחר ישיבת

ישראל שם ר"י שנה ביתמ"ח

כניסת ישראל לארץ לאחר מ'

שנות נדודים במדבר ביתפ"ח

חרבן בית ראשון לאחר שיסבו

ישראל בארץ פ"ג שנה גישל"ח

בנין בית שני לאחר ע' שנו' גלות בבל ג'ת"ח

מיני טעות ואפילו זיוף, והנה מצד אחד התברר על ידי החקירה המדעית באותות ובמופתים מכריעים, כי למשל שנת תחלת מנין שטרות היא ג'ת"ג ליצירה ושנת חרבן הבית השני היא ג'ף"ל ליצירה, ואלו לפי הכרונולוגיה המסרתית א' למנין שטרות היא ג'תמ"ח ושנת החרבן היא ג'ףכ"ח, - בשני המקרים הبدال בשתי שנים, ביחס למנין שטרות מאשר הרמב"ם (שם י"ד) את דעת הכרונולוגיה המדעית (וכפי שנוכיח להלן גם ביחס לשנת החרבן), אבל ימים רבים לא הושם לב לדבריו, לבסוף עמדו גם כמה (אבל לא כלם) מן הכרונולוגים המסרתיים על הטעות בשנה אחת, שמקורה בהبدال שבין מנין אדם למנין יצירה (שהרי טעות זו מתבררת בנקל לכל מעין בדברי), והודו ששנת החרבן היא ג'ףכ"ט; נשתתיר עוד הبدال בשנה אחת, ומשום שאין איש יודע לבאר, כיצד נתהוה הبدال זה ומה מקורו, לכן המחזיקים במסרת בוחרים לשער טעות לא במסרת אלא בכרונולוגיה המדעית.

מסרת מאמר זה היא לגלות את מקורה של טעות זו ולסלקה, וביחד עם זאת גם להוכיח, שלא חכמינו הקדמונים, בעלי התלמוד והמסרת הם שטעו, אלא שטעות זאת נתהוה בדורות מאוחרים בערך, כאלו מאליה, מתוך יחס של הערצה גמורה למלה המפורשה בתורה, אבל בכל זאת מתוך חוסר דיוק בתורה.

ב. החשבון המטעה

החידה נפתרת מיד עם פתיחת התורה וקריאתה בעיון הראוי. בבראשית ה' ג נאמר: ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת". ומכאן ואילך נמשכת הרשימה של כל תולדות אדם במשך כמה דורות באותו

מובן מאליו שלא יעלה על דעת איש לשער, כי התורה מתפונת לאמר, שכל עשרים ושנים האבות האלה כל אחד מהם חכה בדיוק עד סוף השנה המסמנה אצלו, כדי שבנו יִלָּד בדיוק בתחלת השנה שלאחריה; אבל ברור הוא, שהתורה מתפונת להשמיענו את דרכה למנות רק שנים שלמות, כלומר: שנה המנויה ברבה לאב או למאורע אחד אין מונים אותה לבנו או למאורע הסמוך, אפילו אם הבן נולד או המאורע הסמוך התחיל במעוטה של אותה השנה; ולהפך, שנה מנויה רק למאורע מסים ולא לקודם לו, אפעלפי שהקודם נמשך עוד במעוטה של שנה זו (ויש מקרים, כאשר נזכר להלן, שאפילו אם המאורע הקדם נמשך ברבה של שנה אין השנה נמנית לו, אלא למאורע הבא אחריו, משום שתקופתו העגלה של הראשון נסתיימה עם סוף השנה הקודמת). וכדרך התורה כן גם דרך המסרת: להגביל ולפנים את השנים בין מאורע למאורע, אפעלפי שהמאורעות גופם כמובן לא הקפידו לשמור בדיוק את התחלתם מראשית השנה וסיומם בסוף השנה. נמצא, כשהתורה (וכן גם המסרת) אומרת, כי פלוני היה בן כך וכך שנים כשאָרַע מארע מסים, הכונה (בדרך כלל, חוץ מן המקרים שנכרת כונה להפך) היא, שלפלוני מלאו כך וכך שנים, ואחר כך, בשנה כך וכך ועוד אחת לפלוני אָרַע אותו המאורע. עוד דוגמה אחת לכך מן המקרא (מלכים א' ר"א): „ויהי בשמינים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית – בחדש זן הוא החדש השני – למלוך שלמה על ישראל ויבן הבית לה'". כשתבדוק תמצא, כי בניסן אותה שנה מלאו ת"ס שנה ליציאת מצרים, ובאִיר, כשכבר החלה שנת תפ"א ליציאת מצרים,

חרבן הבית השני לאחר ת"כ ש' ג'ףכ"ח וג'ףכ"ח לאדם היא ג'ףכ"ט ליצירה. לכאורה הכל כמו שמפורש בתורה ובמסרות, ובכל זאת שגיאה גסה, שסרסה את כל הכרונולוגיה העברית, ובנגוד למה שמפורש בתורה ובמסרת. כל אדם הרגיל לדיק בחשבון יכיר מיד את השגיאה, וגם מלכתחלה לא נערכה הטבלה על ידי קדמונינו בצורה משבשה זו, אלא בצורתה המתקנה, ורק אחרי כן נשתבשה.

ג. החשבון הנכון

ואולם לאותם שאינם רגילים בחשבונות ובדיוקים יש צורך לבאר, היכן יש כאן שגיאה. ובכן אנו חוזרים לאותו הכתוב שבתורה בראשית ה'ג': „ויהי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת". על פי האמת כבר נכר גם מפשוטו של כתוב זה, שלאחר שחי אדם ק"ל שנה נולד שת בנו, ובכן נולד שת בשנת קל"א לאדם, עכ"פ שנת חייו הראשונה של שת יש למנות קל"א לאדם. אבל עדין יש מקום לבעל דין לטעון, ששת נולד בעת שאדם עמד בשנת הקל"ל לחייו; אין זאת אלא שהתורה גופה חששה לפרוש כזה, ולכן הוסיפה עוד שני כתובים: (ה) „ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. (ה) ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלישים שנה וימת". לאחר הדגשה משלשת כזו לא ישאר עוד אף צל של ספק, שהתורה מתפונת להשמיענו, ששת נולד לא בשנת קל"א אלא קל"א לאדם. והדגשה משולשת כזאת הולכת וחוזרת עשר פעמים בכל תולדות אדם עד נח (בר' ה' ט' כח כט), ואח"כ עוד תשע פעמים הדגשה כפולה משם עד תרח (שם י"א י"ב). ואח"כ גם באברהם וביצחק (שם כ"א ה', כ"ה ז', כ"ו ל"ה כח).

הקדימה את כל מאורעות דברי ימי ישראל בשנה אחת והעתיקה את הגבולות של כל תקופות תולדותינו לחוץ לזמנן.

ועתה נשוב ונערוך אותה טבלה בצורתה המתוקנה, לפי הכלל המבואר לעיל ולפני הכתובים המפורשים בתורה ובמסרת:

לאדם

א' - ק"ל
 קל"א - ר"ל
 רל"ו - שכ"ה
 שכ"ו - שצ"ה
 שצ"ו - ת"ס
 תס"א - מכ"ב
 מכ"ג - ספ"ו
 ספ"ח - קע"ד
 קע"ה - א'נ"ו
 א'נ"ז - א'קנ"ח
 א'קנ"ט - א'סנ"ח
 א'סנ"ט - א'סצ"ג
 א'סצ"ד - א'ןכ"ג
 א'ןכ"ד - א'יןנ"ז
 א'ן נ"ח - א'ןפ"ו
 א'ןפ"ח - א'ףי"ט
 א'ףי"כ - א'ףמ"ט
 א'ףנ" - א'ףע"ח
 א'ףע"ט - א'קמ"ח
 א'קמ"ט - ב'מ"ח
 ב'מ"ט - ב'ק"ח
 ב'ק"ט - ב'רל"ח
 ב'רל"ט - ב'תמ"ח
 ב'תמ"ט - ב'תפ"ח
 ב'תפ"ח - ב'קכ"ח;
 ב'קכ"ט - ג'ש"ח)
 ב'תפ"ט - ג'של"ח
 ג'של"ט - ג'ת"ח
 ג'ת"ט - ג'ףכ"ח
 ג'ףכ"ט - לאדם

התחיל בנין הבית. - ע"ל יוצאים מן הכלל הזה עין להלן סמן ד.

בטבלה הראשונה המשבשת נעשתה רק שגיאה אחת, מיד בתחלתה, בזה שרשמה את שנת לדת שת, כנגד המדגש ג' פעמים בתורה, לא שנת קל"א אלא ק"ל לאדם, ושגיאה יחידה זו שבשה את כל הכרונולוגיה המסרתית, שכן

אדם	חי	ק"ל	שנה	עד	שהוליד	את	שת
שת	"	ק"ה	"	עד	"	"	אנוש
אנוש	"	צ"י	"	עד	"	"	קינן
קינן	"	ע"י	"	עד	"	"	מהללאל
מהללאל	"	ס"ה	"	עד	"	"	ירד
ירד	"	קס"ב	"	עד	"	"	חנוך
חנוך	"	ס"ה	"	עד	"	"	מתושלח
מתושלח	"	קפ"ז	"	עד	"	"	למך
למך	"	קפ"ב	"	עד	"	"	נח
נח	"	ק"ב	"	עד	"	"	שם
שם	"	ק"י	"	עד	"	"	ארפכשד
ארפכשד	"	ל"ה	"	עד	"	"	שלח
שלח	"	ל"י	"	עד	"	"	עבר
עבר	"	ל"ד	"	עד	"	"	פלג
פלג	"	ל"י	"	עד	"	"	רעו
רעו	"	ל"ב	"	עד	"	"	שרוג
שרוג	"	ל"י	"	עד	"	"	נחור
נחור	"	כ"ט	"	עד	"	"	תרח
תרח	"	ע"י	"	עד	"	"	אברם
אברם	"	ק"י	"	עד	"	"	יצחק
יצחק	"	ס"י	"	עד	"	"	יעקב
יעקב	"	ק"ל	"	עד	"	"	שירד מצרימה

ישיבת ישראל במצרים ר"י שנה עד השנה שיצאו משם יציאת מצרים ונדירת ישראל במדבר מ' שנה עד כניסתם לארץ (ת"פ שנה מיציאת מצרים עד שנת בנין בית ראשון ת"י שנות הבית הראשון עד שנת חרבנו כניסת ישראל לארץ ושבתם שם ה"ג ש' עד שנה שגלו חרבן הבית הראשון וע' שנות גלות בבל

עד שנה שנבנה הבית השני בנין הבית השני ות"כ שנות קיומו עד שנה שחרב בה חרבן הבית השני שנת ג'ףכ"ט לאדם = ג'ף"ל ליצירה לפי חשבוננו.

אלא למנות שנים שלמות, ולו היו ר"י שנות ישיבת ישראל במצרים מקטעות (כלומר ר"י שנים וחצי) היתה המסורת מפרשת זאת. ועוד שמ' שנות תעיה במדבר ודאי שהן שלמות, מניסן שנה א' ליציאת מצרים ועד ניסן לאחר שכלו מ' שנה ליציאת מצרים, כמפורש בתורה, ואם מ' שנים אלה שלמות, בהכרח שגם ר"י השנים של ישיבת מצרים הן שלמות. בעל כרחך אתה אומר שיציאת מצרים היתה בניסן ב'תמ"ט לאדם; ובכן

ערכו ואמתותו של תקן זה (שעפ"י האמת אינו תקן חדש אלא החזרת הדברים לתקונם מלכתחלה) יתבלטו עוד יותר, אם נשנה קצת את החלק האחרון של הטבלה, למן יציאת מצרים, ונערוך אותו לפי הזמנים המדיקים שלו, שהרי יציאת מצרים חלה בניסן. ואי אתה יכול לאמר שבניסן ב'תמ"ח יצאו מצרים, שהרי שנת ב'תמ"ח, כפי שמוכח מן הטבלה, ודאי שיקת לר"י שנות ישיבת ישראל במצרים, וכפי שבארנו אין דרכן של התורה והמסורת

מ' שנה תעו בני במדבר מניסן ב'תמ"ט עד ניסן (ת"פ שנה עברו מיציאת מצרים בניסן ב'תמ"ט עד שהחלו לבנות בית ראשון בא"ר ב'קכ"ט; ת"י שנה עמד הבית הראשון מאיר ב'קכ"ט עד שחרב באב ג'של"ט) ה' שנה עברו משנכנסו ישראל לארץ בניסן ב' תפ"ט עד שיצאו ממנה באב ג'של"ט ע' שנות גלות בבל מאב ג'של"ט עד שהחלו לבנות בית שני באמצע או בסוף ג'ת"ט שני שנה עמד הבית השני מאמצע או סוף ג'ת"ט עד שחרב באב ג'ףכ"ט לאדם שהיא ג'ף"ל ליצירה

סימנים, למשל, ששנת החרבן הראשון היתה ג'של"ח, וסימנך: "ש"ח מעל פני ויצאו" (ירמ' ט"ו א). ועוד נתנו סימן, שכל המאצעות החשובים ביותר בתולדותינו ארצו בשנים שמספריהם מסתימים במספר ח' (רל"ח לירידה, תמ"ח לפקיד, תפ"ח לכניסה, של"ח להריסה; מובא ב"סוד עולם" י"ח בשם "הצרפתי"), ואם נתקן מספרים אלה כראוי יסתימו כלם במספר ט' (ועין בשתי הטבלות בסימנים הקודמים משנת לדת תר"ח ועד הסוף). — ושנית: אם נשנה את המספרים האלה ונכתוב למשל, כי שת גולד קפ"א לאדם וכו', אם כי על פי האמת זה יהיה בדיוק כמו שמפורש בתורה, אבל למראית עין ראשונה זה נראה כאלו בנגוד למש

וככה נתברר לנו בהחלט, שמשנת החרבן, ג'ףכ"ט לאדם, שהיא ג'ף"ל ליצירה, ועוד ש"פ שנים קודם החרבן עם תחלת מנין שטרות, ג'תמ"ט לאדם, שהיא ג'ת"ג ליצירה, משתוה הכרונולוגיה המסרתית עם הכרונולוגיה המדעית בדיוק גמור, ולא נשתיר ביניהן שום הבדל.

ד. כיצד נתקן את המעות? ובכל זאת השארתי בחלק זה שבספרי את מספרי השנים כפי שהיו נהוגים עד עכשו בכל ספרי מסדרי הזמנים לפי המסרת. מדוע? משני טעמים: ראשית, משום שהמספרים האלה מקובלים ומפורסמים מאד בכל הספרות שנכתבה על פי המסרת, וכבר נקבעו בהם

(ב) כדי למצוא את השנה למנין יצירה המקבל אצלנו, שבה ארע איזה מארע בתולדות ישראל לפי המסרת, יש להוסיף על המספרים שבכרונולוגיה המסרתית (לא שנה אחת, שהוא ההבדל האמתי בין מנין אדם למנין יצירה, אלא) שתי שנים.

—דוגמות: רשום בספר: "ק"ל לאדם נולד שת", ואתה רוצה לדעת, באיזו שנה ליצירה נולד, תוסיף ב' ותקבל קל"ב ליצירה. או: "ב'תמ"ח ט"ו בניסן, יציאת מצרים", תוסיף ב' ותקבל ב'ת"נ ליצירה. אבל יש מקרים מועטים יוצאים מכלל זה, והם מוכחים מאליהם ומפורשים ומודגשים בתורה ובמסרת באפן שאי אפשר לטעות בו. דוגמה לכך היא שנת המבול (כ"ד ט'): "ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ". יכול אתה לפרש, שהמבול היה בעת שנח עמד בשנת השש מאות לחייו או (לפי הכלל שלנו) לאחר שמלאו לו שש מאות שנה. כדי להוציא טעות זו מלבך בא כתוב שני (שם יא) ומפרש: "בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו, ויהי הגשם על הארץ", וכו', ללמדך שהמבול התחיל בתחלת השנה (בחדש השני) בעת שנח עמד בשנת השש מאות לחייו". וליתר תוקף

שכתוב בתורה. ובודאי שבכגון זה יש להזהר מאד. וקרוב הדבר לודאי, שמטעם זה נאחזו גם הקדמונים במספרים אלה. אפעלפי שהם (כפי שנוכיה להלן) זכרו היטב, שהמספרים האלה מצינים לא את השנים לאדם שבהן ארעו המאורעות הרשומים, אלא השנים לאדם שעברו עד שנת אותם המאורעות. אגב, עצם הרעיון הזה ביחס לשנים הרשומות בס"ע כבר נתברר לח"י בורנשטיין, עין מאמרו "תאריכי ישראל", התקופה" ח עמ' 330. ועין שם הערה 2, כי כן היא גם דעת הרשב"ץ; אבל שניהם לא הוכיחו את הדבר בראיות מספיקות ולא גלו את מקור הטעות.

ועתה, כדי לתקן את המעות הזק הדורש תקון בהכרח, עלינו לקבוע ולהדגיש את ב' הכללים האלה שהם אחד: (א) כל מספרי השנים בכרונולוגיה המסרתית (ובכלל זה בחלק א' של ספר זה) מסמנים את השנים למנין אדם שעברו עד שנת המאורעות הרשומים לצדם (ולא עד בכלל). — דוגמות: הרשימה "ק"ל לאדם. נולד שת בן אדם" — משמעה: לאחר שעברו ק"ל שנה לאדם נולד שת בשנת קל"א לאדם. או: "ב'תמ"ח ט"ו בניסן, יציאת מצרים" — משמע: לאחר שעברו ב'תמ"ח שנה לאדם היתה יציאת מצרים בשנת ב'תמ"ט לאדם בט"ו בניסן.

(* עקר ראיתי מן הדיוקים האלה מיוסד על רעיון הניוני זה: כשמספר השנה בא כמספר יסודי (בן כך וכך שנה), או: "בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בניי מארץ מצרים" (מ"א ו' א) אפשר לפרשו לכאן ולכאן, כלומר: או שעומדים בשנה זו או שכך וכך שנה עברו עד מאורע זה. ואין המשמעות הנכונה מתפרשת אלא במקום אחר או מתוך חשבון מדויק; אבל כשהכתוב אומר: "בשנת", וממילא נהפך מספר השנה על ידי כך למספר סדורי, כמו פה "בשנת שש מאות שנה לחיי נח", או כשהמספר נופו סדורי (כמו: "בשנה הרביעית וכו' למלוך שלמה; שם), הרי בהכרח אין לו אלא פרוש אחד, הינו שהמאורע ארע בתוך אותה השנה; ומשום זה

זה כל צרכו עלינו להרצות כאן את סוגית הגמרא ערכין י"ג בדבר מספרן של שנות החרבן הראשון והשני בשבוע השמיטה וביובל, ובעל כרחנו להאריך קצת בבאורה.

בערכין יא מובאה הברייתא: "רבי יוסי אומר: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חיב. אמרו: כשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה (בהענין כ"ט): ערב ת"ב, אבל גם פה כפי הנראה הכונה ליום ט' המתחיל למן הערב) ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה וכו' וכן בשניה". פרוש: בית א' וכן ב' חרבו ביום ט' באב שהיה יום א' בשבת (כלומר: שהתחיל למן מוצאי השבת), ואותה השנה שבה חרבו היתה שנת א' בשבוע השמיטה (השנה שלאחר שמיטה). הגמרא בערכין יב שואלת: "ושניה במוצאי שביעית מי משכחת לה? מכדי בית שני כמה קם? ארבע מאה ועשרים... הוה ליה בשיטא בשבועו!" פרוש: איך אפשר שהשנה שבה חרב הבית השני היתה מוצאי שביעית, והלא הבית השני התקים ת"כ שנה; ולפי דברי רבנן היו עושים בכל חמשים שנה ז' שמיטות (ז' פעמים ז' הרי מ"ט) ושנת החמשים היתה שנת היובל. ומכיון שהבית השני עמד ת"כ שנה, הרי ת' כלות בח' יובלות שלמים, ומכ' הנשארות יוצאות י"ד בשני שבועות שלמים, ואם כן שנת ת"כ היתה שנה ו' בשבוע. ואולם רש"י מפרש: ת"כ ש' (שעמד הבית) שמיטות לבד שנה שחרב בה; ולפי זה יוצא, שת"כ

בא כתוב שלישי (שם ה' יג) ואומר: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים" וכו'. מעתה נתברר לך, כי את הכתוב הראשון יש להבין, כי בעת שנה היה בן שש מאות שנה כבר היה המבול מים על הארץ; ואח"כ הכתוב חוזר לתחלת השנה הזאת, כדי לפרט את כל מאורעות אותה השנה על סדרם. ולפי זה ברור, ששנת המבול היא ת"ר לחיי נח, שהיא א' תרנ"ו לאדם, שהיא א'תרנ"ז ליצירה (ועין עוד בהערה לערך א'סנ"ו עמ' 15). וכן נוהגת גם המסורת (כפי שאפשר להוכיח מכמה מקומות בגוף הספר), כי בעת שאין השנים שלמות, כלומר שאין גבול מסוים בין השנה המנויה לאב או למאורע אחד ובין השנה המנויה לבן או למאורע אחר, אלא שנה אחת משתפת לאב ולבן יחד או לשני מאורעות כאחד, המסורת מפרשת זאת. ועין בערך ב'תמ"ז עמ' 48, ששם מתברר, כי הכתוב (שם ד' ז') "ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברם אל פרעה" בהכרח משמעו שמשע עמד אז בתחלת שנת פ' לחייו; וכן בערך ב'תפ"ח-ב'תצ"ה עמ' 99 מתברר, כי דברי כלב (יהו"ד ו'): "בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה" וכו' משמעו שעמד אז בתחלת שנת מ' לחייו, וכו'.

ה. חשבון שמיטין ויובלות
טעות זו בשנה אחת בכרונולוגיה לפי המסורת גרמה גם לבלבול ולחלוקי דעות בחשבון שנת השמיטה. וכדי לברר ענין

פרשתי אותו הפסוק מ"א ו' א, כי בית א' התחילו לבנות לאחר שעברו ת"פ שנה ליציאת מצרים, שכן יוצא לפי החשבון המדויק, אבל בתוך שנה ד' למלכות שלמה. — אבל עין בהערחתנו לערך נ'קנ"ד עמ' 157, כי אפילו במקום שהכתוב אומר: "בשנת כך וכך לפלוני", הכרח הוא לפעמים לבאר, כי הכונה היא: לאחר שמלאו לפלוני כך וכך שנה. ואם כן גם במקרה זה אין לקבוע שום כלל, אלא לבקש את הכונה האמתית במקום אחר או מתוך חשבון מדויק, אם יש אפשרות לכך.

שלמים, ורש"י מוסיף ומבאר, מדוע אי אפשר לו לפרש, כמו שפירש ביחס לבית השני, שהבית הראשון חרב בשנת חמשים ואחת, וממילא בתחלת היובל, כמשמעותו, בשנה א' לנ' שנות היובל, שכן לפי זה לא יתישבו היטב דברי הגמרא (להלן), אלא צא מהם ז' שכבשו וז' שחלקו" (כלומר: לא התחילו למנות שמיטין ויובלות אלא לאחר שעברו עליהם בארץ י"ד שנה, והן ז' שנים שכבשו את הארץ וז' שנים שחלקוה בין השבטים). נמצא שמנו שמיטין ויובלות רק הִלְיוֹ שנה, והנה לרבנן ה' שנה כלות ביובלות שלמים ול"ו ש' הן ה' שבועות ושנה אחת, הרי חרב הבית במוצאי שביעית; אבל לר' יהודה ששנת היובל אינה מפסיקה את מנין השמיטות, אם תחלק הִלְיוֹ עַל ז' תקבל שארית ג', נמצא שהשנה האחרונה ששהו ישראל בארץ, שנת החרב, תחלו משנה שהחלו למנות שמיטות, היא ג' בשבוע, ולא מוצאי שביעית?

על זה נותנת הגמרא שתי תשובות: א) אותן השנים שהגלה סנחריב את ישראל (וכפרוש רש"י: למן תחלת המצור על שמרון בשנת ד' לחזקיהו, ולא היה להם פנאי לחרוש ולזרוע ולא מנו שמיטין ויובלות); ולפי החשבון עברו עד השנה ההיא בדיוק שבע מאות שנה למנין שמיטין עד שהחזירם ירמיהו (לשנת י"ח ליאשיהו, שנה ל"ו לפני החרב, שאז החלו שוב למנות שמיטין ויובלות, וזה בדיוק ק' שנה) – ק' השנים האלה אינן נכנסות בחשבון לדעת רבי יהודה, ואם כן מנו שמיטין ויובלות לא הִלְיוֹ פחות י"ד אלא הִלְיוֹ פחות י"ד, הינו הִלְיוֹ, ואם תחלק מספר זה על ז' תמצא ששנת חרבן הבית הראשון היתה בדיוק במוצאי שביעית. – ב) אביעית אימא לעולם רבנן, וכי קתני, וכן

שנה כלו בשנה ו' בשבוע, ובשביעית עצמה חרב". נראה אפוא, שלפי רש"י חרב הבית השני בשנת תכ"א לקיומו; וכך הוא אומר להלן בפרוש: ולהלן נראה, מדוע הכרח רש"י לפרש כך, ולעת עתה נחזור להרצאת סוגית הגמרא: על הקושיה הג"ל עונה הגמרא: „מנין ר' יהודה היא דאמר: שנת חמשים עולה לכאן ולכאן וכו' אישתכח דבמוצאי שביעית חרוב". פרוש: כל דברי ר' יוסי מתפרשים לא לפי דעת רבנן בענין סדר השמיטה והיובל, אלא לפי דעת רבי יהודה המתנגד להם וסובר, שהיו מונים ז' שנים ז' שנים רצופות, וכל שנה ז' בלי הפסק היתה שנת שמיטה. אלא שכל שנה ג' היתה גם יובל וגם שנה א' לשבוע השמיטה הבא. ומכיון שהבית השני עמד ת"כ שנה והן כלות בשבועות שלמים, הרי ששנת ת"כ היתה שנת שמיטה, נמצא שהבית חרב במוצאי שביעית. – מכאן מתברר לנו, משום מה הכרח רש"י לפרש, שהבית חרב בשנת תכ"א לקיומו, שאם לא כן הרי גם עכשו יוצא שהוא חרב לא במוצאי שביעית אלא בשביעית. ולהלן עוד נחזור לפרט זה. ואולם הגמרא מוסיפה להקשות: אם דברי ר' יוסי נאמרו עַל דעת ר' יהודה, אם כן איך אפשר שהבית הראשון חרב במוצאי שביעית? שהרי בבריתא אחרת למדנו: „י"ז יובלות (הִלְיוֹ שנה) מנו ישראל משנכנסו לארץ (לאחר שיצאו ממצרים ושהו במדבר מ' שנה) ועד שיצאו (עם חרבן הבית הראשון); ואי אהא יכול לאמר משעה שנכנסו (מיד מן השנה הראשונה) מנו, שאם אתה אומר כן נמצא בית חרב בתחלת יובל (לפי פשוטו אפשר לפרשו: בשנה א' של חמשים שנות היובל, אבל רש"י מפרש: כלומר בשנת היובל עצמה, שהרי הִלְיוֹ שנה כלות ב"ז יובלות

יסוד מרשה רש"י לעצמו לעשות את ההבדל הזה? אי משום שכך מוכח מן הגמרא אין ראיה: באותו עמוד ערכין יב' אנו מוצאים באותו הענין, אלא בפרט אחר, שלפני רש"י ורבותיו היתה גמרא משבשה, ורבותיו התאמצו לישב את השבוש כמו שהוא, ורש"י קבל את דעתם בתחלה וגם כותבה, אבל לא נמנע מהקשות על דבריהם, ולא נח ולא שקט עד שעמד מעצמו על השגיאה (כך הבנתי מלבי וישרה בעיני, אבל לא שמעתיה; ואחרי כן מצאתי ספר ישן מוגה שכתוב בו כן והודעתי לרבותי וישרה בעיניהם—כך לשונו הקדוש של רש"י). עלינו להניח אפוא, שאלולא היה לו לרש"י יסוד נכון לכך מן המקרא או מן המסורת היה בוחר לשער שבוש בגמרא מאשר לעשות הבדל קשה כזה בין שני הבתים. ועל פי האמת הלא רש"י מגיה את הגמרא גם פה, כי במקום שהגמרא אומרת "ת"כ שנה" גורס רש"י: "ת"כ שנה שלמות לבד שנה שהרב בה", וכשהגמרא אומרת: "שיתא בשבוע" רש"י מפרש: "ובשביעית עצמה הרב", ולבסוף כשהגמרא אומרת: "בתחלת היובל" רש"י מתקן: "בשנת היובל עצמה", ועל כגון זה ודאי הווקק רש"י ליסוד חזק.

והנה אם תעין בטבלה המתוקנה שלנו בסימן ג' תמצא, כי ה"ג שנות ישיבת ישראל בארץ נחשבות (לפי מנין יצירה) מתשרי ב'ת"צ עד סוף ג'של"ט, ולמעשה מניסן ב'ת"צ עד אב ג'ש"מ (ות"י שנות הבית הראשון מתשרי ב'ת"ל עד סוף ג'של"ט, ולמעשה מאיר ב'ת"ל עד אב ג'ש"מ); ות"כ ימי הבית השני נחשבות מתשרי ג'ת"י עד סוף ג'תכ"ט, ולמעשה מאמצע או מסוף ג'ת"י עד אב ג'ת"ל. לכאורה אין פה שום הבדל לעניננו בין בית ראשון לשני, כי כשם

בשניה' – אשאר". פרוש: אם תרצה אגיד לך, שעל פי האמת נאמרו דברי ר' יוסי לא על דעת ר' יהודה, כמו שתרצתי לעיל, אלא על דעת רבנן, ואמנם לפי דעת רבנן לא הרב הבית השני במוצאי שביעית אלא בשביעית. ומה שאמר ר' יוסי "וכן בשניה" לא נתכון לומר, שגם הבית השני הרב במוצאי שביעית, אלא נתכון לשאר הדברים: ששני הבתים חרבו בט' באב ובמוצאי שבת ועוד.

בטרם שנמשיך את סוגית הגמרא בענין זה עד סופה נעיר אגב אורחא (משום שזה שייך מאד לענין המאמר הזה) על ההבדל שרש"י עושה בין מנין ה"ג השנים שישבו ישראל בארץ עד חרבן הבית הראשון (והוא הדין ממילא ביחס לת"י שנות הבית הראשון). שהבית הרב בשנת ג' ליובל (וממילא כאלו בשנת ת"י לשנות הבית), ובין מגין ת"כ שנות הבית השני, שהבית הרב בשנת תכ"א. לפי דברי רש"י גופו מוכרח ההבדל הזה מתוך דברי הגמרא גופה (שכן בבית הראשון אי-אפשר לומר שחרב בשנת חמשים ואחת, שהרי אם תגרע מזה י"ד שנים, הרי ל"ז, ונמצא שרובן חרב לא במוצאי שביעית אלא בב' בשבוע, ועוד שממקום אחר ידוע, כי השנה הי"ד למן השנה שאחר חרבן הבית היתה שנת היובל, ולפי הנ"ל הלא יוצא ששנה י"ג היתה שנת החמשים). ההוס' שם (ערכין יב' "הוה") מטעימין את ההבדל הזה בשם רש"י (ואומרין בפרוש כי "בית ראשון שעמד ת"י שנים הרב בשנת עשר עצמו", אעפ"י שברש"י לא כתוב כך). משום ש"הכי מוכח כל הסוגיא", ואינן מקשין על זה כלום ואינן מסבירין את טעם ההבדל (ועין עוד להלן בסמן ז). ואולם על פי האמת הלא יש כאן קושיה: על איזה

ולמעשה מאמצע או מסוף ג'ת"י עד אב ג'ף"ל, הנה לפי סברת הגמרא הראשונה, שהחלו למנות משנת בנינו, נמצא ששנת החרבן ג'ף"ל היא תכ"א לבנינו וגם תכ"א למנין שמיטין, ולרבנן ת' כלות ביובלות שלמים וכ"א בשבועות שלמים, הרי שזו שנת שמיטה, ולכן כשהגמרא אומרת, „הוה ליה בשיתא בשבוע" מפרש רש"י אל נכון: „בשיתא בשבוע (כלומר בשנת ג'ףכ"ט) כלו ת"כ שנים ובשביעית עצמה חרב". ולאחר שהגמרא מישבת שזה לדברי ר' יהודה, נמצא ששנת ג'ף"ל, תכ"א למנין שמיטין ותכ"א לבנין הבית היא א' בשבוע.

כל הדברים האלה, אם כי ארכו מאד, מצאנו לנחוץ לבאר בפרטיות יתירה מטעם חשוב שיתבאר לנו להלן, ועתה נשוב ונסיים את סוגית הגמרא שהתחלנו בה.

לאחר כל השקלא וטריא הנ"ל מסימת הגמרא: „רב אשי אמר: הנך שית שני עד דסליק עזרא ומקדיש לא קא חשיב להו, דכתיב" וכו' (פה באים מראי מקומות מתוך הכתובים שבעזרא ד' כד, ר' טו, ה, המוכיחים שעזרא בא לארץ בחדש אב בשנה השביעית לארתחשסתא [הוא דריוש], הינו בשנה שלאחר גמר בנין הבית, שנגמר בשנת שש לדריוש). פרוש: הגמרא חוזרת לקושיה הראשונה: איך אפשר שהבית השני חרב במוצאי שביעית, והלא הבית עמד ת"כ שנה והן לדברי רבנן ת' יובלות, ב' שמיטות ושש שנים, נמצא שהבית חרב (כפירוש רש"י) בשביעית? אבל תחת שבתחלה השיבו, שזה אפשר רק לדברי ר' יהודה, או שהמלים „וכן בשניה" אין כונתן למוצאי שביעית, בא רב אשי ואומר (ומכאן אני ממשיך את הפרוש לפי רש"י): „לא, הבית השני אמנם חרב גם כן במוצאי שביעית.

שבית ראשון חרב בשנת הני"א לשיבת ישראל בארץ (ובשנת תי"א לבנין הבית), כלומר כשנה לאחר שכלה מספר השנים הרשמי שלו, כן גם הבית השני חרב בשנת תכ"א לבנינו, כנ"ל. ואולם רש"י היה לא רק נאמן למסרות לכד פרטיה אלא גם דיקן גדול, והוא מצא יסוד נכון להבדיל בין שני אלה, וזהו: מנין ה"ג השנים שישבו ישראל בארץ הוא לפי חשבון יציאת מצרים מניסן, ואלו חשבון שמיטין ויובלות הוא מתשרי. ובין לפי סברת הגמרא הראשונה המוכחשת מיד, שהחלו למנות מיד כשנכנסו ישראל לארץ, ובין לפי הבריתא, שהחלו למנות לאחר י"ד שנה, בהכרח שחכו חצי שנה משעת כניסתם בניסן עד תשרי (כמו שהוכחתי בערך ב'ך"ג, שהוא ליצירה ב'ך"ה), ואז החלו למנות שמיטין ויובלות—במקרה הראשון: מתשרי ב'תצ"א, ובמקרה השני מתשרי ב'ך"ה. ולפי זה, שנת ג'ש"מ, שנת חרבן הבית הראשון, אפעלפי שהיא שנת הני"א לכניסת ישראל בארץ ותי"א לבנין הבית, אבל רק ה"ג מתחלת מנין שמיטין ויובלות, וממילא שנת ג' ביובל, לפי סברת הגמרא הראשונה, וכשהגמרא אומרת „בתחלת היובל" מדיק רש"י ואומר: „כלומר בשנת היובל עצמה"; ולאחר שהגמרא מוכיחה, שהחלו למנות לאחר י"ד שנה, הינו מתשרי ב'ך"ה, נמצא ששנת החרבן ג'ש"מ היא שנת הלין למנין שמיטין ויובלות, ולרבנן היא ל"ו ביובל וא' בשבוע, ולר' יהודה היא ג' בשבוע, ומכיון שהגמרא אומרת גם כן כך, הרי ראייה, שבמלים „בתחלת היובל" היתה הכונה כפרוש רש"י. — ואלו הבית השני, שבניתו התחילה בשנת שתים לדריוש, ושנתו גמנות מתשרי כמו לשמיטין, והבית עמד ת"כ שנה, שהן לפי הטבלה הנ"ל ג'ת"י—ג'ףכ"ט,

שנת החרבן ולמנין שנות השמיטה, והוא מפורש ב'הלכות שמיטה ויובל' פרק י' למן הלכה ב' ושם מפורשים גם מספרי השנים, ולא באותיות, כי אם במלים, וגם למנין אדם וגם למנין יצירה שלנו, עד שאי אפשר לך לטעות בדבריו. וז"ל: (ב) „ומאימתי התחילו למנות? מאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ וכו' ושבע שנים עשו בכבוש הארץ ושבע שנים בחלוק. נמצאת אומר: בשנת שלש וחמש מאות ואלפים ליצירה מראש השנה מאחר מולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה, התחילו למנות. ועשו שנת עשר וחמש מאות ליצירה, שהיא שנת אחת ועשרים משנכנסו לארץ שמיטה. ומנו שבע שמיטות וקדשו שנת החמשים שהיא שנת ארבע וששים משנכנסו לארץ. – וזהו החשבון: לפי הרמב"ם נכנסו ישראל לארץ בניסן בתפ"ח לאדם, שהיא בתפ"ט ליצירה. לאחר שעשו בארץ י"ד שנה עד ניסן ב"ך"ב לאדם (ב"ך"ג ליצירה) חכו עד תשרי ב"ך"ג לאדם (ב"ך"ד ליצירה) והחלו למנות שמיטין ויובלות. השנה השביעית, ב"ך"ט לאדם (ב"ך"י ליצירה) עשו שמיטה ראשונה וזו היתה שנת כ"א משנכנסו לארץ, שהרי נכנסו בניסן בתפ"ח, וכ"א שנה לכניסתם כלות בניסן ב"ך"ט. לאחר שעשו ז' שמיטות קדשו שנת נ' והוא היובל הראשון, בשנת ב"ך"ב לאדם, ב"ך"ג ליצירה, והיא היתה שנת ס"ד לכניסתם בארץ, שכן מניסן בתפ"ח עד ניסן ב"ך"ב – ס"ד שנה.

נמצא שהרמב"ם סובר, כי המספר בתפ"ח מסמן לא את השנים לאדם שעברו עד שנת כניסת ישראל לארץ (כפי שהוכחנו), אלא את שנת כניסתם. ועתה נראה איך הרמב"ם מסדר את השנים מכאן ואילך:
(ג) „שבעה עשר יובלים מנו ישראל

וגם לדברי רבנו, אלא ששש השנים הראשונות מבנין הבית (ג'ת"י–ג'ת"ו), עד שעלה עזרא וקדש ארץ ישראל, לא מנו שמיטין ויובלות. ועזרא, כפי שמוכיחים הכתובים, עלה בשנה ז' לדריוש (ג'ת"ו), שהיא שנה ו' לבנין הבית, שבניתו התחילה בשנה ב' לדריוש. ג'ת"י, והוא עלה בחדש אב והתחיל למנות שמיטין ויובלות רק מתשרי הבא, ג'ת"ז, שהיא שביעית לבנין הבית. ומכיון שהבית חרב בשנת ג'ף"ל (תכ"א לבנין הבית), הרי זו שנת תט"ו למנין שמיטין ויובלות, ולרבנו, ת' כלות בח' יובלות וט"ו הן שני שבועות ושנה אחת, נמצא שהבית חרב במוצאי שביעית. ורש"י מדיק ואומר: „ובשנת תכ"א שהיה מוצאי שביעית חרב“, וכן גם רש"י ע"ס „ונטפי חדא שתא“ אומר: „אלמא שתא דחרבן אתחלתא דשמיטה“ (שנת החרבן היא תחלת שבוע השמיטה).

בגמרא וברש"י אינם מפורשים מספרי השנים לא למנין אדם ולא למנין יצירה. כי החשבון נעשה לפי מנין שנות ישיבת ישראל בארץ ומספר שנות שני הבתים, אלא שאנחנו לשם הסברה נוחה תפסנו את מספרי השנים ליצירה לפי חשבונו. מובן מאליו שעקר החשבון לא ישתנה כלום, אם תגרע מכל מספרי השנים הנזכרים 1 ותקבל את מספרי השנים לאדם, או 2–ותקבל את מספרי השנים הרשומים בגוף ספרנו.

להלן נוכיח, כי רש"י לא רק שלא טעה בחשבון, אלא גם נתפנן למספרי השנים ליצירה האמתיים, הינו לא שכח להכניס בחשבון אותה השנה, שעליה אנו מדברים במאמר זה, וממילא חשב את שנת ג'ף"ל לשנת החרבן וא' להרבן כנ"ל. ו' חשבון הרמב"ם לחרבן ולשמיטה שונה לגמרי הוא חשבון הרמב"ם לענין

למנות מתשרי קודם שעלה עזרא, בדברי מפרשי הרמב"ם לא מצאתי תשובה על פליאה זו, עד אשר החכם ד"ר ש. ביאלוב'צקי (בי; עין ברשימה עליו בסוף ההקדמה) העמידני בחריפותו על הפננה האמתית שבדברי הסעיף הזה, וזו היא: הרמב"ם (כדרכו בכל מקום לספסם בהלכותיו את דברי הגמרא במקומות שונים, אפעלפי שאינו מראה את מקומותיהם) כלל בדבריו אלה את סוגית הגמרא ר"ה ג"ה הבאה לידי מסקנה, שהכתוב מנה בתחלה לדריוש מניסן, מפני שמלך כשר היה, אלא שבינתים החמיץ, וכשעלה עזרא הכתוב מונה לו את שנותיו מתשרי (ועין בגוף ספרנו בערך גית"ח, בהערה, לסדר הזמנים בספר תגי"י). לפי זה נמצא, ששנה בי לדריוש היא מניסן גית"ח עד סוף אדר גית"ט לאדם, וכן הלאה עד שנה ו' לדריוש, שהתחילה מניסן גית"ב, ומכיון שהחמיץ בינתים לא קנו לו מניסן גית"ג שנה חדשה, אלא מתשרי גית"ד, ואם כן שנה ו' לדריוש נחשבת מניסן גית"ב עד אלול גית"ג, שנה ז' לדריוש — מתשרי עד אלול גית"ד לאדם, ואלו הבית שבנינו התחיל בשנה בי לדריוש שנותיו נמנות מניסן בלי הפסק, ולפי זה שנה א' לבנין היא מניסן גית"ח עד אדר גית"ט לאדם, שנה ה' לבנינו — מניסן גית"ב עד אדר גית"ג, ובאדר גית"ג נגמר הבנין, והיא שנה ו' לדריוש כמפורש בעזרא. לאחר שנה, הינו בניסן גית"ד, ו' לארתחשטא כמפורש בעזרא, אבל גם לבנין הבית שנה ז', יצא עזרא מבבל והגיע לירושלים באב, ומתשרי גית"ו שלאחריו החלו למנות, ולבנין הבית הרי זו עוד אותה שנה ז' הנחשבת מניסן גית"ד עד אדר גית"ו. ככה מתפרשים יפה דברי הרמב"ם, ועד כאן אין בין דבריו לבין פרושו של רש"י (ששניהם

משנכנסו לארץ ועד שיצאו, ושנה שיצאו בה, שחרב הבית בראשונה, מוצאי שביעית היתה, ושנת שלשים ושש ביובל היתה, שד' מאות וי' שנים עמד בית ראשון (לפי זה נמצא שבית ראשון חרב בשנת ג' של"ח לאדם, שהיא ג'של"ט ליצירה). כיון שחרב הבית בטל מנין זה, משבטל נשארה הארץ חרבה שבעים שנה (ג'של"ח-ג'ת"ח לאדם, ג'של"ט-ג'ת"ט ליצירה) ונבנה בית שני (בשנת ג'ת"ח לאדם, ג'ת"ט ליצירה; כך יוצא מן האמור עד עתה, וכך מוכח גם מהמשך הדברים), וד' מאות וכו' שנה עמד (ג'ת"ט-ג'כ"ט ליצירה), ובשנה השביעית מבנינו עלה עזרא (כדברי רב אשי, שו' השנים הראשונות לא מנו), והיא הביאה השניה, ומשנה זו התחילו מנין אחר, ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמיטה, ומנו ז' שמיטות וקדשו שנת נ' (לפי שיטת רבנו); אעפ"י שלא היה שם יובל בבית שני, מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות."

בבאור הסעיף הזה נתקשיתי הרבה, לא בברור השנים שאליהן נתכון הרמב"ם, שהרי הן מתבררות בנקל ובהכרח מן הסעיפים הקודם לו והבא אחריו, אלא בדברי הרמב"ם שכלול יש בהם סתירה למה שמוכח מן הכתובים ומן הגמרא, כפי שראינו לעיל, שעזרא עלה בשנה השביעית לארתחשטא (דריוש), שהיא שנה ששית לבנין הבית (מכיון ששנה בי לדריוש היא שנה א' לבנין), וכן גם אומר רש"י בפרוש, שעזרא עלה בשנה ששית לבנין והתחיל למנות משנה שלאחריה, ואלו לדברי הרמב"ם עלה עזרא, בשנה השביעית מבנינו (ואם כן בשנה ח' לארתחשטא, שזה כאלו בנגוד למפורש בעזרא) ומשנה זו התחילו מנין אחר" (ומכיון שעזרא עלה באב יוצא כאלו החלו

זו היא א'ק"ז לחרבן; וזוהו אנו למדים, שלפי הרמב"ם שנה א' לחרבן היא שנת ג'ק"ל ליצירה, שכן אם תוסיף א'ק"ז על ג'קכ"ט תקבל ד'קצ"ו, וזה נכון גם לדעת רש"י וגם לפי הכרונולוגיה המדעית, אלא שלפיהם חרב הבית לא בג'קכ"ט כי אם בג'ק"ל, ושנה א' לחרבן החלו למנות מתשרי שלפני החרבן. ועוד סמן אחד: שנה זו, ד'קצ"ו ליצירה היא א'תפ"ז לשטרות; וזוהו אנו למדים, כי שנה א' לשטרות לפי הרמב"ם היא שנת ג'ת"ג ליצירה (וכן גם מוכח מ"הלכות קדוש החודש" י"א טז). שכן אם תוסיף א'תפ"ז על ג'תמ"ט תקבל ד'קל"ו; וגם זה נכון לפי תשובה אחת של רב סעדיה גאון וגם לפי הכרונולוגיה המדעית, כמו שכתבנו בערך ג'תמ"ח. ועל שנה זו אומר הרמב"ם, שלפי החשבון שלו היא שנת שמיטה, והיא שנה כ"א מן היובל, כי אם תגרע ג'תט"ו מד'קל"ו תקבל עודף א'דכ"א; אך כלות בל' יובלות שלמים, וכ"א שנה הן שלשה שבועות שלמים. ומכאן ראייה שיפה קבענו את השנים שאליהן נתפון הרמב"ם, ואי אפשר לקבען בדרך אחרת. והנה כפי שראינו בסמן ה', אומר רש"י גם לדברי רב אשי (ערכין יג.), ששנת החרבן גופה היתה מוצאי שביעית, אם כי גם לפי רש"י התחילו למנות משנת ג'תט"ו ליצירה; משמע שרש"י חושב את שנת החרבן לשנת תט"ו למנין השמיטה החדש, ואלו לפי הרמב"ם היא שנת תי"ד.

ברור אפוא שיש כאן הבדל עקרי בין שניהם בהשואת השנים של מנין אדם למנין יצירה, וזה הוא: הרמב"ם, כפי שכבר הוכחנו לעיל, סדר את הזמנים למנין מולד אדם, והוסיף 1 על מספרי השנים, כדי לקבל את מספרי השנים ליצירה, ולא הרגיש בדיוק שיש

הם לדברי רב אשי) אלא הבדל זה, שלפי הרמב"ם עלית עזרא ותחלת מנין השמיטות היו שתיהן בשנה ז' לבנין הבית, ואלו רש"י (ערכין יג.) אומר: „ובאותו זמן לשנה הבאה שהיא שנה ששית לבנין עלה עזרא ובא לירושלים בחדש אב ועד תשרי שהוא שבע לבנין לא התחיל למנות, משום שרש"י מונה גם את שנות בנין הבית. מתשרי עד אלול, עכ"פ יוצא מדברי שניהם שהתחילו למנות דשמיטין (לפי רב אשי) משנת ג'תט"ו לאדם, שהיא ג'תט"ו ליצירה, ובכל זאת, בסוף החשבון, מתגלה בין שניהם הבדל בשנה אחת, כפי שנוכח מיד מהמשך דברי הרמב"ם:

(ד) „נמצאת למד, שהשנה שחרב בה הבית באחרונה, שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כשני חדשים – שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטין וליובלות – אותה השנה מוצאי שביעית היתה, ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה (פרוש): לפי חשבון הרמב"ם חרב הבית בשנת ג'קכ"ט ליצירה, אבל כיון שחרב באב, הרי שנת החרבן נחשבת עד אב של שנת ג'ק"ל, ואותה השנה שמתשרי שלאחר החרבן, הינו מתשרי ג'ק"ל ליצירה, היתה מוצאי שביעית, שכן ג'תט"ו – ג'קכ"ט הן תי"ד שנה, ות' כלות ביובלות שלמים, וי"ד הן ב' שבועות שלמים, נמצא שהבית חרב בשביעית, והשנה שלאחריה היתה מוצאי שביעית). ולפי חשבון זה שנה זו (שבה כתב הרמב"ם) שהיא שנת א'ק"ז לחרבן, שהיא שנת א'תפ"ז למנין שטרות, שהיא שנת ד'קצ"ו ליצירה, היא שנת שמיטה, והיא שנה כ"א מן היובל". פרוש: הרמב"ם תופס את השנה שבה הוא כתב, והיא שנת ד'קצ"ו ליצירה לפי החשבון הנהוג אצלנו, וכדי שלא יטעו בה הוא מגדיר אותה בב' סמנים אחרים: שנה

ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל, וכלן לא מנו אלא לשני חרבן, משליכין אותן ז' ז' (עין להלן). ולפי חשבון זה תהי שנה זו, שהיא שנת א'ק"ז לחרבן (כלומר: אותה שנה ד'קל"ו ליצירה) מוצאי שביעית (ולא כמו שאמר קודם: שנת שמיטה). ועל זה אנו סומכין. וכפי זה החשבון אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות.

בדברים „שלא מנו באותן ע' שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמיטות בלבד" וכו' עד „מתחלת שנת החרבן" נתכון הרמב"ם להשמיענו כמה דברים בבית אחת: א) שלמן שנת החרבן הראשון (שלפי המקבל היא ג'ש"ח לאדם) לא מנו עוד אלא שמיטות בלבד בלא יובל, ואם כן לא כרבנן, אלא כר' יהודה; ב) שמאותה השנה לא נפסק עוד מנין השמיטות, ואם כן לא כרב אשי שעזרא בא בשנה השביעית ומאו החלו למנות אלא המשיכו את מנין השמיטות שעד הנה גם מתחלת שנה א' לבנין הבית. ג) ומה יוצא ממילא, שהואיל ושנת החרבן הראשון היתה מוצאי שביעית ושנת החרבן השני היתה מוצאי שביעית, משום שביניהן יש הבדל של ת"צ שנה (ע' שנות גלות בבל ות"כ שנות הבית השני), שהן כלות בשבועות שלמים, וכן גם שנת ד'קל"ו היא מוצאי שביעית, משום שביניה ובין שנת החרבן השני (ג'ף"ל ליצירה) יש הבדל של א'ק"ו שנה, שאף הן כלות בשבועות שלמים, — לכן כשתחשוב לאחור תמצא בעל כרחך, ששנת החרבן הראשון (שלפי המקבל היא ג'ש"ח לאדם) היא ג'ש"מ ליצירה, ונמצא שכדי להעתיק את מספרי השנים

לדיק בשנת לדת שת, כמו שביארנו בסמן ג', ולפי"ז מצא, שהבית השני חרב בשנת ג'ףכ"ח לאדם, שהיא ג'ףכ"ט ליצירה. ואולם מן הצד השני ידע הרמב"ם, כפי הנראה מאותם שמנו לחרבן למעשה וגם מתשובות הגאונים, כפי המתבאר להלן, כי שנת ג'ף"ל נחשבת שנה א' לחרבן; לכן הכרח לבאר, שהבית אמנם חרב באב ג'ףכ"ט, אלא ששנה א' לחרבן החלו למנות מתשרי שלאחריה. ואלו רש"י ידע לדיק גם בפרט זה, כאשר נזכיר בסוף מאמר זה.

ז. החשבון האמתי לחרבן

ולשמיטה ואלם סוף כל סוף הכרח גם הרמב"ם לחזור מדעתו בדבר חשבון שנת החרבן ומנין שנות השמיטה, ולא משום שהכיר בטעותו, שאמלי כך לא היה מכניס את חשבוננו המטעה בספרו, כדי לסתור אותו תיכף ומיד, וממה שלא השמיטו משמע שחשב בכל זאת, אולי יש בו ממש, — אלא משום שנכנע מפני מי שתקיף ממנו; הלא כה דברו מיד לאחר הרצאת חשבוננו:

(ה) „אבל כל הגאונים אמרו, שמסרת היא בדיהם איש מפי איש, שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמיטות בלבד בלא יובל, וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא ז' ז' בלבד מתחלת שנת החרבן (כלומר: ששנת החרבן מתשרי שלפני החרבן היתה מוצאי שביעית, והרי בהכרח ששנת החרבן היא ג'ף"ל; משמע שהרמב"ם מבטל את כל הנחותיו הראשונות, גם ביחס לסדר מנין השמיטות וגם ביחס לקביעת שנת החרבן); וכן עולה בגמרא עבודה זרה (על זה ידבר בסמוך) חשבון זה שהוא קבלה".

(ו) „ושנת השמיטה ידועה היא

המספר הנשאר פחות ממאה, ולחלק את הפרט הזה על ז' ולתפוס את השארית שהיא פחותה מז', ושארית זו מסמנת את מספר השנה בשבוע. ואולם בגמרא יש הבדל גדול: קודם לעשית החשבון יש להוסיף 1 על מספר השנה. לולא פרוש רש"י שלפנינו הייתי מפרש כך: מנין היצירה (בריאת עולם) אצל בעלי התלמוד הוא המנין הנכון לאדם, שהוא פחות ממנין היצירה שלנו בו. לפי זה נמצא, ששנת החרבן הראשונה היא לפי מנין התלמוד ג'ףכ"ט לאדם; מספר זה אם תחלק על ז' אינו נותן שארית, אבל השנה, כמבואר לעיל, היא לא שביעית, כי אם מוצאי שביעית, לכן יש להוסיף תחלה 1 על מספר השנה, ואז יצא החשבון מדיק. ואולם פרושו של רש"י טוב מזה, שכן עשה את דברי הגמרא לכלל קבוע לבדוק בעזרתו את חשבון מנין השמיטות בלי קשר לאיזה מנין שהוא, אלא למנין שנות החרבן, וכך מפרש רש"י: „ונספי חדא שתא” – יוסיף שנה אחת על השנים שמחרבן ועד השנה שהוא עומד בה, והטעם הוא, שלפי הבריתא של ר' יוסי הרב הבית השני, כמו הראשון, במוצאי שביעית, „אלמא שתא דחרבן אתחלתא דשמיטה למהדר הוות” פרוש: הרי ששנת החרבן (נניח: ג'ף"ל ליצירה או ג'ףכ"ט לאדם) היא התחלת שבוע השמיטה ההולך וחוזר מכאן והלאה בלי הפסק; אבל אותם שמונים לשנות חרבן אינם מונים את השנה ההיא, שנת החרבן, במנין שנות החרבן, שהלא הבית עמד בר"ב השנה ההיא עד ט' באב, אלא הם טועים ומונים אותה במנין ת"כ שנות קיום הבית וחושבים את שנת-החרבן הראשונה מג'ףל"א ליצירה או מג'ף"ט לאדם (והחשבון הזה מטעה, כי כפי שהוכח לעיל ת"כ שנות הבית השני הן ג'ף"א –

המקובלים למנין אדם לשנים ליצירה לפי החשבון הנהוג כיום, עלינו להוסיף עליהם 2 ולא 1, כאשר פרשנו. הסמן שהרמב"ם נותן: „וכלן לא מנו אלא לשני חרבן, משליכין אותן ז' ז' משמעו כך; מתוך מספר השנה דחרבן אתה יכול למצוא את מספר השנה לשמיטה על ידי שתחלק את מספר השנה דחרבן על ז' ותתפוס את השארית. מספר השארית (פחות מז') הוא מספר השנה לשמיטה, ואם אין שארית השנה היא שמיטה. ואותו סמן יפה גם ביחס למספר שנות היצירה שלנו. תחלק את מספר השנה ד'ף"ו על ז' תקבל שארית 1, והרי היא א' לשמיטה או מוצאי שביעית.

ובזה אנו מגיעים לגמרא שבעבודה זרה ט: שמשם לכאורה לקח הסמן הזה. וזה לשון הגמרא שם: „אמר רב הונא בריה דרב יהושע: האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד (מי שאינו יודע באיזו שנה משנות השבוע הוא עומד), ניטפי חדא שתא ונחשוכ כללי ביובלי ופרטי בשבוע, ונשקל ממאה תרי ונשדי אפרטי ונחשובנהו לפרטי בשבועי וידע כמה שני בשבועי (יוסיף שנה אחת ויחשוב את המספרים העגולים, כלומר המאות, ביובלים, ואת המספרים הפרטים, שהם פחות ממאה, בשבועות, כלומר יחלק אותם על ז', ויקח שתיים מכל מאה ויוסיף אותם על הפרטים, ויחלק את הפרטים על ז', וידע כמה הוא מספר השנה בשבוע).

לכאורה זהו אותו החשבון של הרמב"ם, אלא שהגמרא נותנת דרך להקל ולקצר אותו: תחת לחלק את כל מספר השנה על ז' די לקחת שתיים מכל מאה, כלומר את השארית מחלקת מאה על ז' (שהרי צ"ח כלות בשבועות) ולהוסיף את השאריות האלה על הפרט, הוא

בו מדעתו, ודבריו פה ושם עולים בדבד ומדויקים עד להפליא, וכל הקושיות והפליאות ש' התוספות מתישבות יפה על פי שיטת רש"י, חוץ מטעותו של רש"י, שכתב כפי הנראה מן הזכרון ויחס בטעות קושיה אחת של הגמרא בערכין לדברי ר' יהודה במקום לדברי רבנן^(*); וגם נוסח הגמרא יש לקיים כמו שהוא לפנינו (והסימן, כי זה שנתים' מוסב על ב' השנים שיש לתפוס מכל מאה), אלא שיש לזכור היטב, כי המנין לבריאת עולם של הגמרא הוא המנין לאדם, שהוא פחות ממנין היצירה שלנו בשנה אחת. ועל פי זה יובנו כל דברי הגמרא בע"ז ט ע"א וע"ב ונם במקומות אחרים המדברים בענין זה (כמוכן עם פרוש רש"י, שמפיו אנו חיים בים התלמוד). דוגמה: המאמר, שאחר קע"ב שנים לחרבן נשלמו ארבעת אלפים שנה לבריאת עולם, שרש"י מביאו ג' פעמים בע"ז ט בשם „סדר עולם“ (ואינו בט"ע שלפנינו). והתוספות מסמנין אותו „מה שנהוג בפי העולם“ ומחקשין באמתותו, נתבאר כך: עד חרבן הבית השני עברו ג' חסות שנה לאדם, הוסף עליהן קע"ב שנים לחרבן הרי ד' אלפים; ולחשבונו ליצירה ד' אלפים ואחת.

לסוף עלי להעיר, כי על ידי סדורנו ובאורנו שבמאמר זה מתישבות הרבה

ג' חסות ליצירה, ג' חסות—ג' חסות לאדם, ושנת החרבן היא תכ"א לבית, ונמצא שמנין שנות החרבן שלהם הוא פחות בשנה אחת מן הראוי, ולכן צריך להוסיף את שנת החרבן על מנין השנים שלאחר החרבן (אגב: טעות זו מוסיפים המונים לחרבן לעשות עד ימינו; ואף אלה הסוברים, כי שנת החרבן הייתה ג' חסות או ג' חסות ליצירה מונים בדרך מופלאה שנה א' לחרבן מג' חסות ליצירה). — מסרתי את דברי רש"י לא בלשונו ממש אלא בהסברתי אבל בדיוק, ותמהני אם ימצא אדם שיוכל לישב את דברי רש"י, לפי נוסח הגמרא שלפנינו, בדרך אחרת.

ואולם התוספות שם מקשין על דברי רש"י א"ה מדבריו בערכין יב, ששם אמר שהבית השני חרב בשנה תכ"א לבנינו ובאין לידי מסקנה שרש"י בערכין חזר בו מדעתו פה, ומשום זה מתעוררות אצלן כמה קושיות ופליאות, עד שהתוספות מוצאין לנכון לשבש את דברי הגמרא ולקבוע בה נוסח אחר שונה לגמרי מזה שלפנינו. אבל, בבקשת מחילה מכבודן הגדול של התוספות, אני מוכרח לאמר שהן טעו בכונת רש"י, ועל פי האמת וכמו שפרשנו אין שום סתירה בין דברי רש"י בערכין יב— יג ובין דבריו בע"ז ט, ורש"י לא חזר

(*) ויש להודות, כי טעות זו יכלה לתת מקום לטעות בדברי רש"י, כי לפיה יוצא, שהגמרא כאלו עשתה את החשבון, כי הבית חרב בשנת תיב לבנינו; ואולם טעות זו ניכרת מאד, והוא טעות מוכחה, ושם בערכין לופה פרש רש"י את הדברים כראוי, כפי שהרצינו אותם לעיל בסימן ה, לפי חשבון שנת החרבן בשנת תכ"א לבנינו; ואיך אפשר להסיח את הדעת מכל שאר דברי רש"י הנכונים ולהדבק דוקא בטעות אחת שנכשל בה!—טעות זו נרמה לספרות שלמה של וכוהים, שבהם השתתפו בעלי התוספות, וביניהם גם רבנו תם והרשב"ם וכמה מפרשים שבאו אחריהם, אשר מהם נסו להוכיח את צדקת רש"י דוקא לפי טעותם בדבריו, ומהם התנגדו לו, ואחריהם נגדו גם רח"י בורנשטיין, בחשבון שמשים ויובלות' סימן ח (התקופה יא). וכל זה היה לשוא, כי חוץ מן הטעות הנ"ל כל דברי רש"י נכוחים.

כי אעפ"י שרש"י מוסיף להחזיק במספרים המפורשים בתורה, ואחר כך במסרת. כמו שעשינו אנו בגוף הספר, ככל זאת הוא מתפּוֹן למנותן עד סוף ימי כל איש או מאורע מדבר, ואת השנים שאחרי כן הוא נותן פְּנֵן או למאורע הסמוך. ומובן שכל החשבונות נעשים שם למנין אדם הפחות ממנין היצירה שלנו בשנה אחת. ולפי"ז הוא מוצא שם, ש עד שנת מתן תורה, שהיא שנת יציאת מצרים, עברו ב'תמ"ח שנה לאדם, ומשנת מתן תורה עד ד' אלפים שלמות לבריאתו של עולם, כמו שאומרת הגמרא (והמובן: לאדם) עברו אִינ"ב שנה, וזה אפשר רק אם נאמר, שנת מתן תורה, שהיא א' ליציאת מצרים, היתה שנת ב'תמ"ט לאדם (שכן אם תוסיף אִינ"ב על ב'תמ"ח תקבל ד' אלפים), שהיא שנת ב'ת"נ למנין יצירה שלנו. היוצא לנו מכל דברינו, שהכרחנו להאריך בהם, כדי לעקור לעולם טעות שגשגתה בכל ספרותנו ובעם וגרמה לשבושים ולבלבול רב בסדרי השנים לפי המסרת, הוא: שטעות זו אין לה שום יסוד לא במקרא ולא בתלמוד ולא בכל ספרותו המקורית עד לתשובות הגאונים*.) וגם לא בדבריהם של גדולי

קושיות של מפרשים שונים בכל הענינים הנדונים בפרקים אלה, ובכלל זה גם פליאותיו ותמיהותיו של רש"י בורנשטיין במאמרו הנזכר לעיל בהערה.

ה. כְּחָה שֶׁל טְעוּת

ואולם לאותם מבין קוראי דברי שלא יטריחו את עצמם להתעמק בסוגיות הגמרא המראות ובפרושי רש"י אליהן, ודוקא בעפרון ביד, כדי לבדוק את כל החשבונות ולהוכיח עד כמה דברי נכוחים, ואולי יעלה על לבם חשד שהשתדלתי להכניס בדוחק לתוך דברי רש"י כונות משלי, — אביא לבסוף ראיה מפורשת ומכריעה, שרש"י אמנם עמד על אותו הדיוק שבשנת לדת שנת, שאי-הדיוק בה גרם, לפי דעתי, לטעות ולבלבול במנין השנים של המסרת וגם במנין שנות השמיטה. שם בע"ז ט. ברש"י הארוך, דכ"י מעיינת" אמור: „צא וחשוב שנות דור ודור שחי כל אחד קודם שנולד בנו, דשנים שאחרי כן אתה נותן פְּנֵן, ותמצא מאדם עד שנולד נח תתרגיז שנים, ונח חי תק"ב שנים קודם שנולד שם" וכו', וכן הוא הולך ומונה את שנות כל הדורות ומוסיף להדגיש כמה פעמים עד או קודם, וכל הקורא בעיון יתברר לו בהחלט,

(* יש לנו ראיה ברורה, שגם רב סעדיה נאין (שמנה את המנין ליצירה מאדם, כלומר ממולד וייד) החזיק בחשבון הנכון. בדבריו שהובאו ב"ספר העבירי לאברהם בר חייא הנשיא, מאמר ג, שער ז, אמור: „השנה שאנו עומדים בה היום היא שנת אלף רל"ח למלכות אלכסנדרוס (כלומר: למנין שטרות), והיא שנת ד'תרפ"ז לבריאת עולם לחשבונו (לאדם)“. מספרים אלה אין לשנות בשום פנים, כי בהמשך דבריו הוא נותן סימן: „קדמונינו נתנו לנו מסורת בתלמוד, שיש בין סדר עולם (כלומר: המנין לבריאת עולם) ובין מלכות אלכסנדרוס באחרים שתי שנים; כלומר: אם תגרע את האחרים שבמנין הבריאה לאדם מן האחרים שבמנין שטרות תקבל עורף ב' שנים. לפי המספרים האלה נמצא, ששנה א' למנין שטרות היא שנת ג'תמיט לאדם, ואלו לפי סדר השנים המוכרח שב"סדר עולם" וכפי הרשום גם בספרנו התחיל מנין שטרות משנת ג'תמ"ח לאדם, והראיה כי בין המנין ליציאת מצרים ובין מנין שטרות יש הבדל של אלף שנים (ב'תמ"ח-ג'תמיט), ובכל זאת חושב רב סעדיה שנת ג'תמיט לאדם לשנה א' למנין

שכן טענו חכמי העבור, כי הואיל וקודם יום יצירת אדם היו עוד חמשה ימי יצירה, לא יתכן להוציאם מן המנין. ולכן התחילו את המנין ממולד תהו. ואולם טעמו של המנין השלישי לא נתבאר. מנין זה מובא בפרוש להלכות קדוש החדש¹ לרמב"ם ר' ת: „ויש מהם (מבעלי חכמת העבור) מי שיתחיל שני יצירה מן השנה שאחר מולד אדם הראשון. ואומר שאדם הראשון לא התחיל לחשוב אלא אחר שנת יצירתו. לפי ששנה ראשונה אינו צריך לחשוב אותה.“ מובן מאליו שטעם זה קלוש מאד, ואין ספק שמי שהציע את המנין הזה היה לו טעם חשוב לכך, אם מצא לנחוץ להחליף את מנין אדם הנהוג בתלמוד במנין שלו. (ועין בורגשטיין: „מהלוקח“ עמ' 96, „השבן תקופות ומולדות“ עמ' 4, ועוד, טעמים אחרים למנין זה, אבל גם הם קלושים).

והנה אחרי כל מה שנתבאר לנו במאמר זה נראה לי, כי כונתו היתה לתקן אותה הקלקלה, שהקדמונים רשמו בהכרח את המספרים המפורשים בתורה, והבאים אחריהם שכחו, כי המספרים האלה מכונים לשנים שעברו עד שנות המאורעות המדברים, אלא טעו לחשבם למספרי שנות המאורעות גופן. וכך טען אותו המציע השלישי: מכיון שאי אפשר לנו לכתוב, ששת נולד בשנת קל"א לאדם, שהרי בתורה כתוב „ויחי אדם וכו' ק"ץ שנה“, ואנו מוכרחים לכתוב ק"ל לאדם, אעפ"י שהכונה היא קצ"א לאדם, אם כן הבה נקבע מנין כזה שיתן לנו את האפשרות לכתוב את המספרים המפורשים בתורה, שבכל זאת יהיו מותאמים לכונה האמתית של

מפרשי התלמוד עד הגדול שבהם רש"י ועד בכלל; בעלי התוספות היו הראשונים שהחלו להסתבך בשנת החרבן ולא יכלו לבררה, ואפילו בהם היה רבנו תם שטעה בתחלה בקביעת שנת החרבן, אבל בסוף עמד על טעותו (כפי שמוכיח ח"י בורגשטיין: „תאריכי ישראל“, „התקופה“ ח עמ' 317 הערה 2, מתוך „ספר הישר“ לר"ת). ועד כמה שידיעתי מגעת היה הרמב"ם הראשון שאישר טעות זאת בכתב. ועל זה אמרו: „אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר?“ ועל זה יתפלל כל חסיד: „שגיאיות מי יבין? מנסתרות נקני!“

ואולם אף הרמב"ם, אם כי לא הכיר בטעותו, בכל זאת חכמתו הגדולה וצדקתו הרבה עמדו לו לעצמו שלא להפשל, ובמקום שהעלה את טעותו בכתב שם נתן מיד שוכרה בצדה, ולמעשה היה חשבון צדק בידיו. אבל זו צרה, שהעולם צד את הטעות ונאחז בה ומקימה עד היום, ואלו בתקון הטעות לא השגיח (ועין עוד בערך ב'תמ"ח בגוף הספר בהערה מסוף עמ' 53).

ט. סוד מנין היצירה השלישי
אגב אורחא נראה לי לפרש את פְּנַת המנין השלישי ליצירה, שעד היום נשאר כחידה סתומה. כמבואר בראש הספר (ערכים: א' ליצירה, א' וב' לאדם, עמ' 121 וא' וב') יש שלשה מנינים ליצירה, המנין למולד אדם הנהוג בתלמוד, המנין ליצירה הנהוג אצלנו המתחיל שנה אחת לפני מולד אדם, ומנין המתחיל שנה אחת לאחר מולד אדם, והוא מאוחר ממנינו בשתי שנים. המנין למולד אדם נתפן למספרים הכתובים בתורה וטעמו מובן; המנין ליצירה שלנו גם כן מובן.

שטרות. הרי שהוא הבין, כי לאחר שעברו לאדם ג'תמיח שנה החל מנין שטרות בשנת ג'תמיט, וכן לאחר שעברו לאדם ב'תמיח שנה יצאי ישראל ממצרים בשנת ב'תמיט לאדם, שהיא ב'תני לפי חשבוננו ליצירה, והוא הדין בשאר כל המספרים.

ק"ל ליצירה, וכן הלאה בשאר הדורות. הרי נכתוב את המספרים המפורשים בתורה, וביחד עם זה יהיו המספרים מכונים למספרים האמתים שהתורה מתפנת אליהם.

אבל הצעתו המקפמה לא הובנה כראוי ולא נתפשטה בישראל, ותחתיו נתקבל מנין היצירה הנהוג אצלנו עד היום, המתחיל ממולד בהר"ד.

התורה. אם נקבע את מנין היצירה מתחלת שנה ב' לאדם, אפשרית טעות רק בק"ל השנים הראשונות לאדם, אבל ק"ל השנים האלה אינן מנויות כלל לפרטיהן בתורה; המנין בתורה לאחר שנה א' לאדם מתחיל רק מק"ל לאדם. ואם נקבע ששנה ב' לאדם היא א' ליצירה נמצא ששנת קל"א לאדם היא ק"ל ליצירה, ואם נכתוב ששת גולד

השמטות ווספות

בנבעין. „צדוק בן אחיטוב ואחימלך בן אביתר כהנים" נזכרים בשיב חי' יו בתקופה הראשונה לאחר המלכת דוד על כל ישראל. ואולי היא איתו צדוק הנזכר כמה פעמים בספור מרד אבשלום, ביתר עם אביתר הכהן, שיב מיו-כ, ולפי מיו כו והלאה היה לו בן ששמו אחימעץ. לפיזו צדוק בן אחיטוב ואבי אחימעץ הוא אותו צדוק הרשום ברשימתנו כדור ליו לאדם וי"א לאהרן, ושוב אפשר, כי הוא אותו צדוק שהיה מממליכי שלמה, לפי מ"א א', בננד לאביתר שהיה מממליכי אדוניהו; ואם כן, אפשר כי הוא חי עד נמר בנין שלמה וקח בו כהן גדול; אבל אם תמנה ממנו ועד שריה הכהן הגדול האחרון בבית א' לא תמצא אלא י"ב ולא י"ח כהנים גדולים.

אחימלך בן אביתר ואביתר הנזכרים פה הם מורע אחימלך כהן טוב שהימת לפי פקודת שאול, כמסופר בשיב סיב, והם מורע עלי (שלפי האגדה, כאמור, היה מורע איתמר בן אהרן), ועברו לנוב לאחר חרבן משכן שילה. כפי הנראה סדר יחושם היא כך: אחימלך בן אחיטוב, הוא כהן טוב המומת, אביתר בנו היחיד שנמלט, אחימלך בנו, אביתר בנו, יהונתן בנו (ש"ב פ"ו כו; מ"א א' מב); ועל זה אביתר האחרון אמר במ"א ב' כו: „ויערש שלמה את אביתר הכהן מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילה", ותחתיו נתמנה צדוק, מ"א ב' לה. ועין עוד על שניהם עמ' 123 טור א.

לעמ' 185 טור א' לפני שורה 4. [ר"ה לא: ע"ש פרוט עשר המסעות שנסעה שכניה מבית המקדש לפני חרבן הבית; ובסוף מאמר ר' יוחנן: ששה חדשים נתעכבה שכניה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה, כיון שלא חזרו אמרה: תיפח עצמן].

לעמ' 282 טור א' סוף סמן ג שלשלת הכהנים הגדולים):

לפי דעה אחת של התיספות שם יומא סי' היה הכהן הגדול הראשון ששמש בבית ראשון אבישוע, דוד די' לאהרן, שכן ממנו ועד שריה, ולא עד בכלל, י"ח כהנים גדולים, ושריה ויהוצדק בנו אינם נמנים משום ששניהם הגלו: מיב ביה יח-כא; דהויא ה' מא. לפי זה נמצא, כי למן מות אלעזר בן אהרן (כ"ד י"ו; עין עמ' 102) ועד נמר בנין בית ראשון, ב"ל"ה, הינו בתקופה של תיב שנה שמשו בכהונה הגדולה רק ב' כהנים: פינחס ואבישוע, כל אחד בחשבון בינוני ר"י שנה, אכן, לפי סיע קהן פינחס בן אלעזר עוד בימי גרעון (כ"ספ"ג; עין עמ' 107); ולפי אגדה אחרת—גם בימי יפתח (עין עמ' 108); ומאז ועד נמר בנין הבית עוד בקני שנה.

ואולם רש"י יחוקאל מינ יש אומר, כי צדוק שמש ראשון במקדש בימי שלמה"; וכן גם דעת הרד"ק יחזי מ' מו. ולא מצאתי לכך שום סמך במקורות, וכפי הנראה אמרו זאת שניהם מדעתם מפני שצדוק היה מממליכי שלמה—צדוק הכהן סתם נזכר בדה"א מיו למ, והוא שמש לפני משכן ה' בכמה אשר